

Alper Kağan Kırac

Arş. Gör., Yozgat Bozok Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi, Yozgat/Türkiye
Res. Asst., Yozgat Bozok University/Faculty of Arts and Sciences, Yozgat/Türkiye

eposta: a.kagan.kirac@yobu.edu.tr

<https://orcid.org/0009-0003-1158-5155> - RorID: <https://ror.org/04qvdf239>

Atıf/Citation: Kırac, Alper Kağan. 2026. Sadrazam Arabacı Ali Paşa'nın Muhallefatı (1691-1692). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 14/1, 1-23. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1647646>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	26.02.2025
Kabul Tarihi/Accepted:	15.04.2025
Yayın Tarihi/Published:	15.03.2026

SADRAZAM ARABACI ALİ PAŞA'NIN MUHALLEFATI (1691-1692)

Öz

Osmanlı Devleti'nde farklı memuriyetlere tayin edilen Ali Paşa, 1691'de sadrazam olmuştur. Fakat zamanını farklı cephelerde devam eden savaştan ziyade entrikalara ayırmış, görevden uzaklaştırdığı memurları araba ile sürgüne gönderdiğinden dolayı "Arabacı" lakabı ile anılmıştır. Bu nedenle yaklaşık yedi ay sonra azledilmiş ve mal varlığına el koyulduktan sonra Rodos Kalesi'ne hapsedilmiştir. 1693'te hakkında çıkan söylentiler üzerine hayatına son verilmiştir. Bu çalışma, Ali Paşa'nın serencâmını ve servetini ele almaktadır. Çalışmanın amacı, sadrazamlığa kadar yükselen bir devlet adamının bu süreçte biriktirdiği hazineyi tespit etmektir. Böylece XVII. yüzyıl Osmanlı toplumunun sosyal ve ekonomik yapısı hakkında hazırlanacak eserlere katkı sağlamak hedeflenmiştir. Muhallefatlar üzerinde yapılan çalışmalar, bireylerin gündelik yaşamlarındaki ilgi alanları, koleksiyonları ve masraflarına dair önemli bilgiler sunmaktadır. Veriler, kişinin iç dünyasını anlamaya yardımcı olduğundan dolayı biyografi eserleri için vazgeçilmez kaynaklardır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan iki ayrı defter ve evrak kullanılarak hazırlanan çalışmada Ali Paşa'nın serveti değerlendirilmiştir. Çalışma; "Arabacı Ali Paşa" ve "Arabacı Ali Paşa'nın Mal Varlığı" başlıkları altında iki bölümden oluşmaktadır. Belgelerin transkribe edilmesinden sonra eşyalar kullanım amaçlarına göre sınıflandırılmış ve bütünlük sağlanmıştır. Yapılan araştırma neticesinde bir süre padişahın mutlak vekili olan bir devlet görevlisinin statüsü gereği tercih ettiği giyim-kuşam eşyaları, savaş malzemeleri, hizmetlileri, ev eşyaları, zevkleri ve sosyal yaşantısı hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Arabacı Ali Paşa, Müsadere, Muhallefat.

THE INHERITANCE OF GRAND VIZIER ARABACI ALİ PASHA (1691-1692)

Abstract

Ali Pasha, who held various official posts in the Ottoman Empire, became Grand Vizier in 1691. However, he devoted his time more to intrigues than to the wars raging on various fronts, and came to be known by the nickname “Arabacı” because he sent officials he had dismissed into exile by carriage. For this reason, he was dismissed approximately seven months later, and after his assets were seized, he was imprisoned in Rhodes Castle. In 1693, he died as a result of rumors circulated about him. This study examines Ali Pasha’s career and wealth. The aim of the study is to identify the wealth accumulated by a statesman who rose to the position of Grand Vizier during this period. In this way, it is expected to contribute to works on the social and economic structure of the era. Studies on bequests provide important insights into individuals’ interests, collections, and expenses in their daily lives. Since data helps in understanding a person’s inner world, such records are indispensable sources for biographical works. This study, prepared using two separate ledgers and documents found in the Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, evaluates Ali Pasha’s wealth. The study consists of two sections titled “Arabacı Ali Pasha” and “The Property of Arabacı Ali Pasha.” After the documents were transcribed, the items were classified according to their intended use and organized into a coherent whole. The analysis of the documents reveals information regarding the clothing and accessories, military equipment, servants, household items, tastes, and social life of a state official who, by virtue of his status as the sultan’s absolute deputy for a time, made specific choices in these areas.

Keywords: Ottoman Empire, Arabacı Ali Pasha, Confiscation, Muhallefat.

Giriş

Israrla istemek anlamına gelen sudûr kökünden ortaya çıkan müsadere; çekip almak (Tomar 2006: 65), zorla ele geçirmek ve padişah adına el koymak anlamına gelmektedir (Parlatır 2006: 1136). Müsadere uygulaması, biriktirdiği servet ile nüfuz kazanan aleyhtar devlet memurları veya suçlu bulunan şahısların menkul ve gayrimenkullerine el koyularak cezalandırılmaları için kullanılmıştır (Polat 2015: 87-88). Başlangıçta devlete karşıtı eylemleri ile şüphe çekenlere karşı uygulansa da zamanla ekonomik ve siyasi kazançlar doğrultusunda değişim göstermiştir (Öğün 2006: 67-68). Zira özellikle devlet hazinesinin yetersiz kalmaya başladığı XVIII. yüzyılda hazineye ek gelir sağlamak ve önemli masrafların altından kalkmak için bu yönteme başvurulmuştur (Cezar 1997: 49).

Tereke ve metrukât kelimeleri ile aynı anlamda kullanılan (Sâmi 1317: 399; Parlatır 2006: 1116) muhallefat ise ölen veya öldürülen bir şahsın ardında bıraktığı mal varlığını ifade etmektedir (Özcan 2020: 405; Yolalıcı 1987: 8). Muhallefat, bir devlet memurunun bu süre zarfında sahip olduğu taşınır veya taşınmazların devlete ait olduğu düşüncesi ile uygulanan müsadere ile bağlantılıdır. Nitekim muhallefat; hapis, sürgün, ölüm cezalarına çarptırılan veya firar edenlerin mal varlıklarına el koyulmasını da kapsamaktadır (Türkal 2021: 215). Bir kişi öldüğünde veya sürgün edildiğinde ardında bıraktıkları, muhallefat memurları ve kadılar tarafından incelenir ve kayıt altına alınır. Şahsın alacak ve borçları da dahil bütün mal

Sadrazam Arabacı Ali Paşa'nın Muhallefatı (1691-1692)

varlığının kassam adı verilen şer'i memur tarafından kaydedilir ve mirasçılara dağılımını gösteren muhallefat defteri oluşturulurdu (Demirel 1990: 945; Özger 2007: 97). Mal varlığını koruma altına alan memurlar, herhangi bir kayıp olmamasını sağlardı. Merkezden gelen emir doğrultusunda mallar satışa çıkarılır, değerli bulunanlar ise doğrudan İstanbul'a gönderilirdi. Satıştan elde edilen para ve geride kalan kıymetli eşyalar çeşitli masraflar için kullanılır, devlet hazinesinin yükü azaltılmaya çalışılırdı.

Ali Paşa'nın görevden azledilmesinden sonra Edirne'de bulunan sarayına (Gökbilgin 1994: 428) memurlar gönderilerek mal varlığının kayıt altına alınmasına karar verildi. Bunun üzerine padişahın emrini yerine getiren görevliler, Ali Paşa'nın hazinesini ayrıntılı olarak deftere not etti. Çalışmanın esasını teşkil eden defter, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri fonunda yer almaktadır. Bir diğer evrak ise Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakları fonunda kayıtlıdır. Bahsi geçen defter, Ali Paşa ve oğlu Mehmed Bey'in ikamet ettiği Edirne Sarayı ve Sarıca Paşa'daki konakta bulunan eşyaları içermektedir. On sayfadan oluşan defterin üçüncü sayfasında 20 Mart 1692 (2 Receb 1103) tarihi işaret edilmektedir. Ali Paşa ve kethüdası İbrahim Ağa'nın İstanbul'da tespit edilen, daha sonra Edirne'ye getirilen eşyaları ise müstakil bir evrak içinde yer almaktadır. Hazırlanan çalışmada Ali Paşa ve oğlunun muhallefatı birlikte verilmiştir. Tespit edilen hazineler, gruplandırılarak aktarılmıştır. Ayrıca eşyalardan kıymetli görülenler deftere "rikâb" olarak kaydedilmiş ve devlet hazinesine koyulmuştur. Ali Paşa'nın Edirne Sarayı'nda bulunan eşyaları ile Sarıca Paşa'da tespit edilenler ayrı olarak sunulmuştur.

1. Arabacı Ali Paşa

Ali Paşa, 1620 yılında Ohri'de doğmuştur (Özcan 1989: 424). Ailesi hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Gençliğinde medrese tahsili görmüş ve ulemadan icazet alarak (Süreyya 1996: 280) ilmiye sınıfına dahil olmuştur. Daha sonra Valide Sultan'ın Kethüdası Şahin Ağa'ya imamlık yapmıştır (Şeyhî 2018: 2001). Böylece ismini duyuran Ali Paşa, hemşehrisi Eğriboz Muhafızı Halil Paşa'nın dikkatini çekmiştir. Halil Paşa ile kurduğu iletişim, vekaleten Lefke kadısı tayin edilmesini sağlamıştır. Lefke kasabasına atanan yeni kadının gelmesine kadar idareyi sağlamış ve bir süre sonra başka bir kasabaya görevlendirilmiştir. Ali Paşa, bir süre sonra meslek değiştirmeye karar vermiş ve Kamanıçe defterdarı olmuştur (Şeyhî 2018: 2001-2002). Kethüda imamı, kadı ve defterdarlık görevlerinin yanı sıra Sadrazam Bayburtlu Kara İbrahim Paşa döneminde (1683-1685) Edirne'de arpa kulu (emini) olarak görev yaptığı rivayet edilmektedir. Bu sırada Babadağ Muhafızı Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa'ya intisap etmiş, seferlerde gösterdiği hizmetler ile kariyeri yükselişe geçmiştir (Ahmed Tâib 1271: 118). 15 Ekim-13 Kasım 1689'da Sadrazam Fazıl Mustafa Paşa'nın kethüdası olmuştur. Yaklaşık iki ay sonra 13 Aralık-11 Ocak 1690'de Ebubekir Ağa'nın yerine yeniçeri ağası tayin edilmiştir. 30 Nisan-28 Mayıs 1691'de Edirne'de rikâb-ı hümayun kaymakamlığına getirilmiştir. Fazıl Ahmed Paşa'nın Salankamen Muharebesi'nde şehit olması üzerine 21 Ağustos 1691'de

sadrızamlık mührünü almıştır (Şeyhî 2018: 2002). Sadrazamlığa getirilmesinde Şeyhülislam Feyzullah Efendi ve Kazasker Yahya Efendi'nin himaye ve tavsiyeleri etkili olmuştur (Özcan 1989: 424).

Fazıl Mustafa Paşa'nın vefatı ile sadaret mührünü alan Ali Paşa, Avusturya seferine görevlendirilmiştir. Fakat sefer lojistiğini yönetebilmek adına merkezde kalmış, Koca Halil Paşa'yı serdar atamıştır. II. Ahmed'in ordunun başına geçmesine dair ısrarına rağmen çeşitli bahanelerin ardına sığınan Ali Paşa, cepheye gitmemek için izin almıştır (Uzunçarşılı 2023: 547). Görev süresi boyunca çeşitli entrikalara karışan Ali Paşa, birçok devlet adamının haklı veya haksız idam edilmesinden sorumludur. Örneğin Anadolu Beylerbeyi Vezir Kemankeş Ahmed Paşa'yı hile ile Edirne'ye getirerek boğdurmuştur. Silahdar Mehmed Efendi, bu durumdan dolayı kendisini eleştirerek, devlete hizmet eden seyyid, sadık ve gazi bir vezirin öldürüldüğünü belirtmiştir (Türkal 2012: 1392). Kemankeş Ahmed Paşa'dan sonra II. Ahmed'i ikna ederek Yeniçeri Ağası Eğinli Mehmed Ağa'yı katlettirmiştir. Ayrıca sadrazam olmasında katkısı bulunan Şeyhülislam Feyzullah Efendi'yi de görevinden uzaklaştırmıştır (Türkal 2012: 1400-1410). Öte yandan kendisine rakip gördüğü Serdar Koca Halil Paşa'yı emekli ederek olası muhalefetlerin önüne geçmeye çalışmıştır (Uzunçarşılı 2023: 548).

Ali Paşa, sadrazamlığı sürecinde devlet görevlilerine karşı uyguladığı müsadere ve sürgün cezaları ile tepki çekmiştir. Husumet içinde olduğu Darüssaade Ağası İsmail Ağa'yı azlettirme çabası, sonunu getiren hareket olmuştur. Ali Paşa, İsmail Ağa'nın sürgün edilmesi için II. Ahmed'in iznini almayı başarmıştır. Fakat İsmail Ağa'nın taşınması için teamüle aykırı olarak saraya araba göndermesi (Uzunçarşılı 1988: 435) ve entrikalarının açığa çıkmasından dolayı Mart 1692'de azledilmiştir (Özcan 1989: 424).

Sadrızamlıktan alınan Ali Paşa'nın yerine Diyarbakır Valisi Hacı Ali Paşa tayin edilmiştir. İkinci Vezir Ali Paşa, yeni sadrazam gelene kadar, Arabacı Ali Paşa, oğlu, kethüdası, hazine-darı ve hizmetlilerini hapsedmek ve eşyalarını kontrol altına almakla görevlendirilmiştir (Türkal 2012: 1418-1419). Bir süre sonra Ali Paşa ve kethüdası ile işbirliği yaptığı düşünülen Süleymaniye Cami mütevellisi, Sultan Selim Cami mütevellisi vekili, Hacı Ömer ve Hacı Halil zindana hapsedilmiştir. Uzun süre zindanda tutulan mahkumlar, af talepleri kabul edildikten sonra serbest bırakılmıştır (BOA, İE. DH., 22/2017). Makamını ve servetini kaybeden Ali Paşa ise II. Ahmed'e hacca gitmek istediğini söylemiştir. II. Ahmed, arzusuna karşı çıkmamış ve hac dönüşünde emekli olarak istediği yerde ikamet etmesine izin vermiştir. Bunun üzerine Ali Paşa, Gelibolu'da ikamet etmek istediğini belirtmiştir. II. Ahmed, meramını onaylamasına rağmen Ali Paşa'nın kendi gönderdiği arabaya koyulmasını emretmiştir. Bu emir üzerine has odabaşı ağası ve çukadar ağası, Ali Paşa'nın koluna girmiş ve Hırka-i Şerif kapısı önüne getirilen arabaya bindirmiştir. Böylece yaklaşık yüz divan çavuşu ile ikinci vaktinde yola çıkarılmış (Türkal 2012: 1420) ve idari kariyeri son bulmuştur.

Mart 1692'de azledilen ve Gelibolu'ya gönderilen Ali Paşa hakkında bir-iki ay sonra yeni bir karar alınmıştır (Şeyhî 2018: 2002). Gazabı artan II. Ahmed, Rodos Kalesi'ne hapsedilmesini emretmiş ve kaleye götürülmesi için Kapıcıbaşı Mehmed Ağa

Sadrazam Arabacı Ali Paşa'nın Muhallefatı (1691-1692)

görevlendirilmiştir (Türkal 2012: 1420). Ali Paşa, emir üzerine Rodos'a nakledilmiştir. Fakat burada bulunduğu sırada yeniden sadrazam olma hevesine kapıldığı ihbar edildiğinden dolayı fitne çıkarmaması için (Uzunçarşılı 1988: 436) 22 Nisan 1693'de Rodos'ta katledilmiştir (Şeyhî 2018: 2002). Muhaliflerinin politikası neticesinde öldürülmüş olması muhtemelen olan Ali Paşa'nın kesilen başı 18 Mayıs 1693'te II. Ahmed'in önüne getirilmiş ve daha sonra defnedilmiştir (Türkal 2012: 1483). Kaynaklarda "Bahâdırzâde" ve "Kadı" lakapları ile de anılan Ali Paşa, çağdaşları tarafından "hiddetli, garazkar, yalancı, zalim ve entrikacı" olarak betimlenmiştir (Özcan 1989: 424; Şeyhî 2018: 2002).

2. Arabacı Ali Paşa'nın Muhallefatı

Ali Paşa'nın mal varlığının büyük kısmı Edirne Sarayı'nda idi. Sarıca Paşa'da bulunan hanesinde daha mütevazı eşyaları vardı. İncelemelerde Edirne Sarayı'nın hazine odasında ve arz odası yakınlarında bulunan küçük çekmede çeşitli cinslerde 515 kese altın bulundu. Altınların toplam değeri 258.323,5 kuruş ve 1 paraya tekabül ediyordu. Ali Paşa, değerli mücevher ile donatılmış silah ve kuşaklara sahip olmasına rağmen ziynet eşyalarına fazla ilgi duymamıştı. Yalnızca bir ufak zümrüt, bir orta elmas ve bir yemenî taşlı toplamda üç yüzüğü kayıtlara geçmişti. Fakat ufak bir tesbih koleksiyonuna sahipti. Sekiz incili, yedi incili nişâneli, yirmi beş incili nişâneli ve inci şemseli (süslemeli) kalembek tesbihleri kıymetliydi. Geriye kalanlar; mercan, kalembek, gül ve sim oyalydı. Ali Paşa'nın iki adet akrep saati kıymetleri ile dikkat çekmişti. Akrep saatlerin tek ibresi bulunuyor ve dakikaları göstermiyordu. Bunlardan biri tamamen altın, kırmızı mineli etrafı elmas ile bezenmiş, diğeri kapağı billur ve altındandı. Bu saatlere göre değersiz olan iki gümüş kalkan asma saat de deftere kaydedilmişti. Muhtemelen en kıymetli eşyası ise ortası büyük zümrütlü ve etrafı on elmas ile süslenmiş altın bir sorguçu. Sarayda Kâbe örtüsü parçası saklamaktaydı. Ayrıca arz odası yakınında yer alan küçük odadaki çekmecenin içinde Hüseyin adına yemenî taş, büyük ve gümüş bir paşa mührü tespit edilmişti. Ziynet eşyalarının az olması, Ali Paşa'nın servetini nakit olarak sakladığını göstermektedir.

Osmanlı Devleti, kuruluşundan yıkılışına kadar askerî yönü ile ön plana çıkmıştır. Bu nedenle seferlerde başarı gösteren sadrazamlar, tarih sayfalarında daha fazla yer edinebilmiştir. Ali Paşa ise askerî faaliyetlerinden ziyade entrikaları ile adından söz ettirdi. Buna rağmen ateşli, kesici, delici savaş aletlerine ve daha az hasar almasını sağlayan zırh takımları ve kalkanlara sahipti. Savaş aletleri, eşyaları arasında önemli bir yekun tutuyordu. Kıymetli silahları; altın kaplama büyük topuz, kadife kaplı balıkçı kabzalı altın kaplama iki gaddâre (uzun kama), siyah kabzalı altın bezeli üç gaddâre, balık dişi kabzalı altın kabzalı altın kılıç, gergedan boynuzu kabzalı Dımışk (Şam) yapımı zer-nişân (altın süslemeli) bendli gümüş kılıç, balık dişi kabzalı kırmızı kaytan bendli altın kılıç, siyah kabzalı zer-nişân Dımışkî kaytan bendli kılıç, kını ve kabzası bütün altın yakut ile süslü hançer idi. Daha az değerli kesici aletleri arasında; siyah ve gümüş kabzalı on gümüş gaddâre, on iki gümüş topuz, siyah ve

gümüş kabzalı on gümüş kılıç, Dımışkî bendli iki kılıç, gümüş kabza ve gümüş kemerli bir şatır gaddâresi, beş gümüş şatır hançeri, beş gümüş çavuş çevkânı ve bir saka palası vardı. Çeşitli özelliklerde ok ve yay takımına sahip olan Ali Paşa'nın beşi Acem (İran) ve üçü yeni olarak adlandırılan sekiz kemanı (yay) tespit edilmiştir. Kemanların yanında dört büyük keman tirkeşi, altı sırmalı kadife, iki kabaralı ve iki pulat (çelik) iç ağası tirkeşi gibi sadakları kullanmıştı. Fakat sarı dibâ kumaş üzerine inci, yakut ve zümrüt işlenmiş tirkeş, muhtemelen en kıymetlisiydi. Tirkeşlere koymak için dördü putâ, toplam on iki deste tiri (ok) vardı. Elmas ile süslenmiş çengel ve elmas ile bezeli üç yakutlu kuşakları ile sadakları bağlamaktaydı. Beş gümüş çavuş kuşağı ise muhtemelen maiyetinin kullanımına ayrılmıştı. Ali Paşa'nın ok ve yay takımlarının yanı sıra modern ateşli silahlara da sahipti. Küçük tabancalı, yivli maşalı, yivli tabancalı, yivli Cezayir işi, yivli taşlıca yeni, sedefli yivli, ivaz işi çakmaklı yivli, boyalı maşalı ve İstanbul namlusu gibi özelliklerde toplam otuz sekiz tüfeği tespit edilmişti. Yeşim kabzalı tavus kuyruğu süngülüğü ise kıymetli bulunmuş ve devlet hazinesine aktarılmıştı. Ayrıca saldırıları savuşturmak amacı ile bakır yıldızlı yedi beden kalkanı, bir hezaren kalkan, biri eski toplam on yedekdaş ve on bir kalkankeşi kullanıyordu.

Dönemin zenginlik ve statü göstergelerinden biri, sahip olunan atlar ve yük hayvanlarıdır. Bu bağlamda Ali Paşa'nın altmış üç seçkin atı, kırk altı beygiri, on sekiz katırı ve iki kısrağı vardı. Bahsi geçen atlar; kır, eşheb (alacalı), doru (kızıl kahve), yağız, iğdiş, kula, siyah kula, yeveli, al, siyah ve çil gibi özelliklerde idi. Bazı atlar; Kaymakam Hüseyin Paşa, Aydın Muhassılı Baki Paşa, Van Beylerbeyi Ömer Paşa, darüssaade ağası, sekbanbaşı, yeniçeri ağası, İran elçisi, Numan Bey, Şerif Paşa, Halil Paşa, Çolak Mehmed Paşa, Bekir Paşa ve Kadızâde tarafından hediye edilmişti. Ali Paşa'ya ait olduğu ihbar edilen, mirahûrunun ise kendisinin olduğunu söylediği üç at ve iki tay ise deftere kaydedilmemişti.

At ve yük hayvanları için koşum takımı ve binicilik malzemelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Ali Paşa'nın eşyaları arasında; raht, reşme, rikâb (üzengi), dizgin, gem, kuskûn ve taklitler vardı. Koşum takımı ve eyer olarak kullanılan rahtlar; gümüş, yeni, eski, gümüş zincirli ve gümüş kemerli, eski kemerli, ince gümüş kemerli raht başlığı, eski gümüş kabaralı haydarî, Çerkezî gümüşlü siyah ve siyah kayışlı özellikleri ile yirmi beş adetti. Fakat altın zincirli gümüş taşı yuvarlak altın kakmalı divân rahtı ve toplu gümüş zincirli altın kakmalı gümüş divân rahtı, yalnızca özel günlerde tercih edilen nadide parçalardı. Rahtlardan sonra en fazla yeri, üzengi olarak kullanılan; yıldızlı Halep ve Bosna işi, kalem işi gümüş divân, gümüş ve eski samur niteliklerinde otuz çift rikâb kaplamaktaydı. Ayrıca atın başlığı üzerinde alnı ve burnunda bulunan zincirlerden (reşme) altısı yıldızlı, üçü sade toplam dokuz adet, yirmi beş at gemi, sırmalı eski bir dizgin, iki kuskûn (eyere bağlanan kayış), sırmalı kadife, gümüş ve sade çuka nitelikli toplam on iki eyer, beş koçî beygiri taklit ve yedi eski kadife taklitîye sahipti.

Sadrazam Arabacı Ali Paşa'nın Muhallefatı (1691-1692)

Çeşitli uygarlık ve medeniyetlerde olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde idarecilerin maiyetinde bulunan köle ve cariyelerin sayısı, statü bakımından önemlidir. Ali Paşa'nın Açe, Malta, Frenk (Avrupalı), Rus, Efrenc (Avrupalı), Macar, Gürcü ve Rum toplam sekiz kölesi vardı. Bunun yanı sıra Kırım kalgayı tarafından kendisine iki Rus, iki Çerkez, tahminen on iki yaşında beş cariye ve tahminen on iki yaşında olduğu belirtilen Bilal Ağa adında bir oğlan hediye edilmişti. Bilal Ağa, defterde cariye listesinde yer almasına rağmen muhtemelen Ali Paşa'nın haremine hadım bir ağa olarak hizmet etmek için verilmişti.

Osmanlı Devleti'nin önde gelen bürokratları, statüleri gereği giyim ve kuşamlarına özen gösterirdi. En üst idari makama getirilen sadrazamlar ise şatafatlı ve gösterişli tercihlerde bulunurdu. Ali Paşa'nın en fazla ön plana çıkan eşyaları arasında da giysiler yer alıyordu. Çeşitli kıyafetlere sahip olması, dış görünümüne önem verdiğini ve estetik anlayışına sahip olduğunu düşündürmektedir. Üst giysileri; kürk, kapama, ferace, hil'at, kontoş, kaftan, entari, kerrake, divân üstü, zıbın, gömlek, yapuk ve ihram idi. Fakat en kıymetli üst giyim kıyafeti, şüphesiz padişahın resmi bir törende kendisine tebrik ve teşvik amaçlı giydirdiği on üçü eski ve altın kumaştan yapılmış ve ikisi "hasü'l-has" olarak kayıtlı hil'atlerdi (Karaca 1998:25). Birçok kürkü ve kürklerin ilıştirdiği ferace, kerrake ve kontoşa sahipti. Ürünlerde; samur, kakum, sincap ve tilki kürkleri kullanılmış; nakış, kahverengi ve yeşil çuka, beyaz şal, beyaz atlas, nefti ve cevizi sof üzerine ilıstırılmıştı. Bunlar; iki samur kürk, küçük samur kürk, iki yeni tahta samur kürk, iki yeşil çuka samur ferace kürk, dört yeni kakum kürk, iki nefti ve cevizi sofa kaplı kakum kürk, eski samur beden kürkü, yeşil çuka hırvânî beyaz tilki kürkü, nakış çuka kaplı samur erkân, kahverengi çuka kaplı samur erkân, yeşil çuka samur kontoş, nakış çuka kaplı samur ferace erkân, sincabî şala kaplı samur erkân, beyaz atlas samur divân üstü ve beyaz şala kaplı samur erkân idi. Ayrıca yeni ortaca yarım top samur, hil'at samur ve iki çaprazlama kabaca eski samur gibi kürkler, deftere kaydedilmiştir.

Osmanlı giyim-kuşamının en önemli unsurları arasında gösterilen, önden açık ve ayak bileklerine kadar uzanan kaftanlar, (Atasoy 2020:709, Ali Paşa tarafından da tercih etmiştir. Zira, atlas kumaştan yapılmış üç divân kaftanı vardı. Ek olarak; dört eski kutni ve boğası kumaşından yapılmış kapama, ceviz rengi sof kumaştan kerrake, iki eski yamalı çuka kumaştan yapuk, iki beyaz çuka ferace, üç kırmızı ve nakış sof ferace, hamam gömleği, telli hamam gömleği, on altı yeni gömlek, on entari, sekiz zıbın (kısa gömlek), on dört Cezayir işi ihram, dört kırmızı renkli ihram ve Tunus işi ihramı tespit edilmişti. Alt giyim eşyaları ise daha azdı. Biri çuka, diğerleri harir (ipek) dört adet belinden bacağına kadar uzanan çakşırı ve on beş donu vardı. Çakşır ve donlarını bağlamak için yirmi sekiz adet elvan (renkli) kaşmir kuşağını ve on üç adet uçkuru (bağ) kullanmıştı. On çift yeni çizmesi, dört çift sade ve yeni pabucu ve bir çift mesti ise ayakkabı olarak giymişti. Bir bohça çamaşırı ise açılmadan deftere kaydedildi. Ali Paşa'nın giysileri arasında bir diğer grup; kavuk ve üzerlerine sarılan destarlardır. Buna göre yedi elvan çukadan kavuğu ve mütenevvi, hünkârî, müstâmel (eski) ve tensuh (nadir) toplam yüz otuz iki adet destarı vardır. Diğer başlık ürünleri ve kumaşları

arasında; yedisi çukadan otuz iki deli ve gönüllü takkesi, iki deli başı kalpağı çukası, bir keçelik kavuk ve sarık yer almıştı. Bu grupta kaydedilen son ürünler; iki beyaz münakkaş (nakışlı) fitilli ve üç beyaz telli suşi tülbenttir.

Ali Paşa, Edirne Sarayı odalarını farklı kullanım amaçlarına sahip ev eşyaları ile donatmıştır. Edirne Sarayı'nın mefruşatları, buldukları odalara göre kaydedilmiş ve daha sonra saklaması için Hassa Mehter Kethüdası Mehmed'e verilmiştir. Aşağıdaki tabloda odalarda bulunan eşyalar belirtilmiştir.

Tablo 1: Ali Paşa'nın Edirne Sarayı'nda Bulunan Mefruşatı

Odanın Adı	Odada Bulunan Eşya	Miktar
Kafesli Oda	Bursa yastığı (memlû-dolu)	10 adet
	Kırmızı Londra çukasından mak'ad (minder)	4 adet
	Uşak seccadesi	1 adet
	Minder	4 adet
	Kapı perdesi	2 adet
	Ocak paşmağı (terlik)	1 adet
Arz Odası	Bursa yastığı (memlû)	11 adet
	Kırmızı çuka mak'ad	4 adet
	Orta Selanik keçesi	1 adet
	Tehallî (süslü) Uşak seccadesi	1 adet
	Minder	4 adet
	Çuka kapı perdesi	7 adet
Çuka ocak perdesi	1 adet	
Arz Odası Bitişliğindeki Küçük Oda	Zemini mavi kadife yastık (memlû)	10 adet
	Küçük yastık	3 adet
	Kırmızı çukadan yapılmış eski mak'ad	4 adet
	Eski Acem (İran) keçesi	1 adet
	Minder	4 adet
	Yeşil çuka ocak paşmağı	1 adet
	Yeşil çukadan kapı perdesi	1 adet
	Yuvarlak tehallî (seccade)	1 adet
	Ocak demiri	1 adet
	Hilye-i Şerif	1 adet
Tuğra-yı Sultani	1 adet	
Yukarıdaki Büyük Oda	Bursa yastığı	18 adet
	Kırmızı çukadan seccade mak'ad	6 adet
	Minder	6 adet
	Acem keçesi	2 adet
	Orta Selanik keçesi	1 adet
	Kırmızı çuka ocak perdesi	1 adet
	Kırmızı döşek	1 adet
	Ocak demiri	2 adet
	Tehallî Uşak seccadesi	1 adet

Sadrazam Arabacı Ali Paşa'nın Muhallefatı (1691-1692)

	Dehliz önünde Hint işi sedir	1 adet
İskemle Odası	Zemini mavi Bursa yastığı	2 adet
	Eski kırmızı Londra mak'ad	3 adet
	Orta Selanik keçesi	1 adet
	Minder	1 adet
İmam Odası	Sade kadife yastık (memlû)	8 adet
	Londra çuka mak'ad	4 adet
	Orta Selanik keçesi	1 adet
	Minder	4 adet
Büyük Oda Önünde Bulunan Yan Sofalar	Kadife yastık (memlû)	22 adet
	Kırmızı çuka mak'ad	6 adet
	Minder	6 adet
	Frenk işi kadife iskemle	1 adet
	Hint işi iskemle	1 adet
Kütüphane Odası	Kırmızı sade kadife yastık	10 adet
	Minder	5 adet
	Londra çuka mak'ad	3 adet
	Eski Selanik orta keçe	2 adet
	Eski yan Selanik keçe	2 adet
Mabeyn Odası	Bursa yastığı (memlû)	8 adet
	Kırmızı çuka mak'ad	4 adet
	Acem keçesi	2 adet
	Minder	4 adet
	Çiçekli eski kadife yastık	1 adet
	Küçük Yemenî yastık	1 adet
	Kapı perdesi	2 adet
Hazinedâr Odası	Zemini yeşil Bursa yastığı (memlû)	15 adet
	Orta Selanik keçesi	1 adet
	Kırmızı çuka mak'ad	4 adet
	Minder	4 adet
	Kapı perdesi	1 adet
	Çuka ocak paşmağı	1 adet
	Tehallî seccade	1 adet
Mehmed Bey'in Odası	Bursa yastığı	15 adet
	Çuka mak'ad	6 adet
	Tehallî seccade Uşak	1 adet
	Keçe Acem	2 adet
	Küçük kumaş yastık	2 adet
	Minder	7 adet
	Aba kumaştan kapı perdesi	1 adet
	Ocak demiri	2 adet
	Ocak paşmağı	1 adet
	Bursa yastığı (memlû)	13 adet
	Saçaklı çuka mak'ad	3 adet

Kethüdanın Olduğu Büyük Oda	Orta Selanik keçesi Yan Selanik keçesi Minder	2 adet 1 adet 4 adet
Kethüdanın Olduğu Küçük Oda	Bursa yastığı (memlû) Saçaklı kırmızı çuka mak'ad Orta Selanik keçesi Minder Aba kumaşından kapı perdesi Ocak demiri	8 adet 2 adet 1 adet 3 adet 1 adet 1 adet
Kethüda Katibinin Olduğu Oda	Selanik keçesi Kadife yastık (memlû) Aba kumaşından kapı perdesi Minder kılıfı Yastık kılıfı	1 adet 1 adet 1 adet 1 adet 2 adet
Taşrada Büyük Divanhâne	Eski Selanik keçesi Orta yerde vasat Selanik keçesi	13 adet 1 adet
Selsebilli Oda	Kırmızı aba kumaşından kapı perdesi Kumaş astarlı yeşil çuka kapı perdesi	2 adet 3 adet

Osmanlı idarecileri, konak ve çadırlarında oturak olarak mak'ad, minder ve iskemleleri kullanmıştır. Ali Paşa'nın da Edirne Sarayı'nda elli üç adet mak'ad tespit edildi. Elli adeti, yün ipliğin dokunması ve boyanması ile hasıl edilen çuka kumaşından (Yardımcı 2016:411) yapılmıştı. Ayrıca otuz yedisi kırmızı renkti. Türklerin eski inançları arasında yer alan "ateş kültürünü" sembolize eden bu renk, Osmanlı padişahları, ordu ve toplum içinde rağbet görmekteydi (Genç 1997:1082-88). Mak'adların on dördü, Londra kumaşından yapılmıştı. Bu durum İngiliz kumaşının, XVII. yüzyıl sonlarında saray ve bürokrasi tarafından rağbet gördüğünü gösterir. Odaların dışında bulunanlar ise; kadife, harir, beyaz harir, Londra çukası, atlas, alaca gibi kumaşlardan yapılmış; mavi, kırmızı, yeşil, kenarı sırmalı, eski süzeni nakış ve telli gibi özelliklerde otuz dokuz adetti. On sekizi Sakız'da üçü ise Cezayir'de yapılmıştı. Oturak sınıfında değerlendirilen iskemleler ise biri Frenk kadifesinden ve biri Hint işi idi. Üç adet sedefli iskemle, biri nakışlı kadife ve diğeri mukavva (sert) iki adet iskemle zarfı odanın dışında bulunmuştu. Konfor için kullanılan minderlerin sayısı ise elli sekizi buluyordu. Ayrıca aynı amaçla kullanılan bir adet kaplan postu, egzotik bir tercihti.

Ali Paşa, Edirne Sarayı odalarında, halı ve kilim yerine keçeler kullanmıştı. Odalarda bulunan otuz beş keçenin yirmi sekizi Selanik, yedisi İran ürünüydü. Bunlar; orta, yan, eski ve vasat olarak kaydedilmişti. Ayrıca bir Bağdat kilimi, iki küçük İran keçesi, üç beyaz tiftik keçesi ve bir eski orta Selanik keçesi de aynı işlevi görüyordu. Defterde kilim dokumak için kullanıldığı belirtilen (Dağlı 2021:85) eski ve yeni on Şam dikdiki de yer alıyordu. Dönemin gözde eşyalarından biri olan seccadelerden ise; tehallî, kırmızı çuka ve Uşak işi niteliklerinde on bir adetti. Buna ek olarak Ali Paşa'nın da uzun, kadife, telli, sırmalı şal, sırmalı işleme, kenarı sırma ibrişimli, eski, yamalı çuka, sırmalı telatin, Sakız işi ve dört mihraplı keremsud kumaş üzerine süzeni gibi özelliklerde on üç seccadesi vardı. Yastık ve yorganlar,

Sadrazam Arabacı Ali Paşa'nın Muhallefatı (1691-1692)

muhallefatın külliyyetli bir yekununu oluşturmaktadır. Saray odalarında yüz altmış yedi yastık ve iki yastık kılıfı bulundu. Yastıklar; memlû, zemini mavi, yeşil, küçük, kadife, kırmızı sade kadife, çiçekli eski ve kumaş gibi özelliklerde idi. Yüz on adeti Bursa yapımıydı. Bunların dışında iki sırmalı ve iki nakışlı yüz yastığı tespit edildi. Sarayda yalnızca bir adet döşek ve sedir vardı. Kırmızı renkli döşek, sarayın yukarı katında büyük odada konumlanıyordu. Büyük odada dehliz önünde yer alan sedir ise Hint maliydi. Odalarda yorgan olmasa da diğer eşyalar içinde on bir yorgan bulundu. Bunların altısı kılabdandan işleme diz yorganı, ikisi telli keremsud kumaş, biri yemenî çit ve biri sade hatayî idi.

Ev eşyası olarak rağbet gören bir diğer ürün, perdelerdir. Saray odalarının neredeyse hepsinde olan perdeler, yirmi üç adetti. Yeşil çuka, kırmızı çuka, aba ve kumaş astarlı perdelerin on sekizi kapı, üçü divan ve ikisi ocak içindi. Odaların dışında tespit edilen üç perde ise; Cezayir işi harir otak perdesi, eski Mardin işi ve eski alaca kumaştandı. Arz Odası'na yakın odaya Hilye-i Şerif ve sultanın tuğrası asılmıştı. Ayrıca dört ocak demiri, iki ocak paşmağı ve odaların dışında bulunan dört bakır şamdan, çeşitli amaçlar ile kullanılmıştı. Çok çeşitli ve fazla sayıda makrame, peşkir ve peştamal bulunmuştu. Günümüzde havlu olarak kullanılan peşkir, peştamal ve makrameler, rağbet gören ürünlerdi. Peşkirler; beyaz Mardin işi, hülle, abdest, harir, beyaz havlu ve sade kumaş berber olmak üzere on üç adet, peştamal yalnızca bir adet olup kalem işi idi. Makrameler ise; nakışlı, şeritli, koyun, tuğra, abdest, yemenî şerit tülbent ve nakış, yemenî yağ, havlu, eski havlu abdest, Hama ve Mısır işi olmak üzere doksan dokuz adetti.

Eşyalar arasında dikkat çeken bir diğer grup kumaşlardır. Fazla miktarda ve çeşitli özelliklerde olan kumaşların bir kısmı pamuklu, yünlü, ipekli ve ipek karışımıdır. Kesme, abâyî, çuka, dibâ, hatayî, atlas, keremsud, kaşmir, alaca, şâlî, boğası, kutni, âbâni, mahmudî, hilalî, sof, bürüncek, kadife, zer-baft, şerit, terzi bezi, astar ve dârâyî olarak kaydedilmişlerdi. Bir kısmı, meşhur olduğu bölgeye göre adlandırılmıştı. Atın eyeri üzerine koyulan kesmeler (Pakalın 1993: 249), iki sırmalı yeni çuka, iki eski sırmalı çuka, iki yapılmamış, eski yağmurluk, kırmızı çuka ve beş top eski olarak betimlenmişti. Çuka kumaşlar; yaklaşık seksen beş metre Londra, yaklaşık yirmi dört metre elvan Londra, yaklaşık yedi metre kırmızı, iki donluk ve on üç elvan çuka parçası idi. İpekli ve İran menşeli bir kumaş olan dibâlar (Gürsü 2002:368) ise yaklaşık altmış sekiz metre elvan Acem ve yaklaşık sekiz metre Şam işi olarak kayıtlıydı. Diğer ipekli kumaşlar hatayî ve atlaslar ise yaklaşık otuz metre sade ve yaklaşık yirmi iki metre telli hatayî, yaklaşık on dört metre kisresiz, yaklaşık sekiz metre taraklı ve yüz yirmi kisreli elvan alacadır. Pamuklu kumaş türü olan kutnîler; doksan iki elvan, on sekiz elvan Acem, yirmi beş alaca renkli, Hama işi, beyaz ve üç putadar olarak tanımlanmıştı. Keremsudlar; telli, sade ve telli çiçekli olarak on iki adetti. Kaşmirler ve bu kumaştan yapılan eşyalar; üç buhûr Şam işi kaşmir, on iki donluk (elbiselik) alaca kaşmir şal ve otuz beş elvan kaşmirî arka şalları idi.

Ali Paşa, çeşitli eşyalarını sandık, sepet, piştakta (çekmece) ve bohçaların içine koymuştu. Deftere kaydedilen eşyaların bir kısmı, bunların içinde bulundu. Ayaklı İran, tahta ve özelliği belirtilmeyen üç sandık, sedef işi kemik çekmece, yedi sepet, küçük kemik ve

hünkârî kemik yuvarlak iki çekmece, bir kiler ve iki bakır sepet, mükemmel came-şûy (çamaşır), dibâ, nakış ve eski darâyî deli bayrağı özelliklerinde on altı bohça bu amaç doğrultusunda kullanıldı.

Edirne Sarayı'nda tespit edilen ve oldukça yer kaplayan ürünler arasında mutfak malzemeleri bulunmaktadır. Bunlar arasında; sahan, kazan, tepsi, buhurdan, gülâbdan, kavanoz, kadeh, kaşık, kase, tabak, fincan, bardak, tas, tâbe (tava), sofrâ, kumkuma (su testisi), sini, kahve ibriği, güğüm, maşrapa, lenger (yemek kabı), tencere, sepet, sürâhi, sac, süzgülü, kevgir, kepçe, şiş, balta ve kebab demirleri vardı. Dönemin en gözde sıcak yemekleri ve tatlıları; sahan, tencere, sac, tâbe (tava), kazan, sahan, cam tepsi ve bakla tepsilerinde pişirilmişti. Pişirilen yemekler; kaşıklar ile tabak, lenger, kase ve taslara koyulmuştu. Sofrada kullanılan kaşıklar; kemik, ceviz, hoşaf, gülşeker, ağaç kase ve tahta niteliğinde altmış iki adetti. İçecekler için iki adet gümüş Sakız işi kadeh ve bir adet Hint bardak, Ali Paşa'nın özel kullanımına ayrılmıştı. Yemekler hazırlandıktan sonra üçü deri ve beşi basma kalem işi sekiz adet sofrâ ve üçü yemek ve iki adet zarflı bakır sini üzerine koyulmaktaydı. Mutfak malzemeleri ise kavanoz, güğüm, kumkuma, çuval, seklem (kıl-yünden dokunmuş çuval) ve deve debelerinde (kap) muhafaza ediliyordu. Toplam on beş adet olan gülâbdan ve buhurdanlar ise gül suyu ve buhur kokusu yaymak için kullanılıyordu.

Ali Paşa'nın çeşitli özelliklerde ve fazla sayıda fincanı vardı. Bu durum kendisi ve çevresinin kahve tüketim kültürüne sahip olduğunu gösterir. Kahve fincanlarının çeşitlilik içermesi ise zevk sahibi olduğunu düşündürmektedir. Beyaz paşa, Çâr-gülü fağfuri, yeni maden eski, çengel fağfuri, bahçe paşa, beyaz Acem, alaca fağfuri, deve tüyü paşa ve salep fincanları toplamda otuz bir adettir. Sarayda kahve sunumunda tepsi ve ibrikler kullanılıyordu. Askılı, küçük, vasat ve eski toplam on iki adet kahve ibriği, bir adet gümüş kahve altı ve bir adet kahve tepsisi bulunmuştu. Sarayın içinde ve dışında yer alan kilerde tespit edilen yemek malzemeleri ise Ali Paşa'nın sofrası hakkında ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Buna göre Ali Paşa'nın mutfağında macun, gül suyu, reçel, erik, kızıl üzüm, Frenk ve Mardin erikleri, badem, âb-ı limon, limon, siyah ve kışmış üzüm, kahve, toz şeker, revgan-ı sade, soğan, vişne, pirinç, buğday ve tuz yer almaktaydı. Buna ek olarak, tarçın yağı ve bal mumları da mutfak ürünleri arasına kaydedilmiştir. Bu ürünler aşağıdaki tabloda miktarlarıyla beraber sunulmuştur.

Tablo 2: İç Kiler Ağasında ve Dış Mutfakta Tespit Edilen Malzemeler

Ürün	Miktar	Ürün	Miktar
------	--------	------	--------

Sadrazam Arabacı Ali Paşa'nın Muhallefatı (1691-1692)

Frenk Eriği	7 küçük kutu	Soğan	175 kese
Mardin Eriği	10 kese	Pirinç	148 kese
Erik	3 kese	Buğday	20 kese
Erik	2 kutu	Kapalı macun	3 tabak
Siyah üzüm	6 kese	Küçük hokka ile macun	7 adet
Kışmış üzümü	5 kese	Reçel dolu kavanoz	4 adet
Kızıl üzüm	1 kutu	Badem	1 kutu
Vişne	5 kese	İçecek dolu kavanoz	19 adet
Âb-1 limon	61 kese	Gül suyu dolu güğüm	1 adet
Limon	31 kese	Bal mumu	2 adet
Kahve	54 kese	Dördü bir vukiye beyaz balmumu	61 adet
Toz şeker	245 kese	Yirmişer vukiye sarı balmumu	38 adet
Tereyağı	334 kese	Dördü bir vukiye sarı balmumu	9 adet
Tuz	20 kese	Küçük şişe tarçın yağı	1 adet

Ali Paşa'nın Edirne Sarayı'nda yirmi beş cilt kitabı bulunmuştur. Bunlar; iki cilt Resail ve Mecmua, beş cilt Ali Fârisî'nin şerhleri, üç cilt Kelâm-ı Kadîm, üç cilt Enâm-ı Şerif, bir cilt risale ve bir cilt Fârisî Mersadü'l-Ebâd'dır. Kitaplar, ilahiyat alanında okuma yaptığını veya yalnızca koleksiyon olarak sakladığını düşündürmektedir. Ayrıca dört adet kılıflı gözlüğü ve altı adet diviti vardı. Diğer eşyaları arasında; bayrak, sancak, alem ve tuğ gibi hakimiyet alametleri yer almaktadır. Toplamda yüz elli dört adet bayrağın yüz ellisi elvan dârâyî deli ve gönüllü, dördü Cezayir işi harir sancak bayrağıydı. Sancaklardan dördü bayraklı ve eski, biri yeni harir Cezayir işi olmak üzere toplam beş adetti. Ek olarak dört adet gümüş alem, mutfakta bulunan tuğ-1 hümâyun, dört adet kırmızı Londra yapımı tuğ ve sancak kılıfı ve iki adet kırmızı Londra işi sancak kılıfı bulunmuştur.

Ali Paşa, güzel koku yayan maddelere de bir hayli önem vermekteydi. Altı adet küçük kemik kutu içinde el yağı, iki küçük şişe içinde yağ, üç dirhem mavi kutu içinde küçük çekmedede ıtr-1 şâhî (güzel koku), iki adet küçük şişe içinde karanfil yağı, bir adet küçük şişe içinde misk, bir adet ıtr-1 Acem küçük şişe, 1174 dirhem öd (tütsü), 75 dirhem amber parçası ve iki adet küçük şukka ile ıtr-1 şâhisini bu amaç ile kullanılmıştı. Bir adet küçük gümüş kutu içindeki tiryâk ve XV. yüzyılda tıp çalışmaları ile tanınan Mahmud el-Şirvânî'nin Cevhername isimli eserinde tedavi amaçlı kullanıldığı belirtilen *pâd-zehr* (panzehir)'den (Gökdoğan vd. 2023:215) beş adet bulunması bu ürünlerin antidot olarak kullandığını düşündürmektedir.

Edirne Sarayı'nda Ali Paşa'ya ait odun, kütük ve dökmelerin sayımları odun emini tarafından yapılmıştı. Odun emininin temel görevi, padişah ve devlet memurlarının odun ihtiyaçlarını karşılamaktı (Kıraç, 2025). Odun emine göre sarayda tahmini yirmi ton odun, yirmi ton hamam odunu ve on beş araba kütük vardı. Ayrıca seksen adet dökme de bu malzemelerin arasında kaydedilmişti. Ali Paşa'nın Edirne Sarayı hazine odasında kendisine emanet olarak bırakılan bazı eşyalar bulunmuştur. Hacı Dilaver Ağa; sekiz kemer bendli kadife kaplı balık dişi kabzalı şatır gaddâresi, sekiz gümüş kemer şatır kuşağı, sekiz gümüş şatır hançeri, sekiz yeni gümüş çavuş kuşağı, bir gümüş çevkan, bir gümüş çavuş çelengi, sekiz

gümüş eski beden rahtı ve yedi gümüş beden kalkanı bırakmıştı. Gümüşhane Emîni Hacı Yusuf ise kapıcıbaşı Musa Ağa vasıtası ile bir orta ve hurda elmas ile donatılmış çengel ok kuşağı ve bir orta elmaslı yüzük vermişti. Elçi ziyafeti gününde Taşra Hazinesarı Beşir'in bıraktığı kırmızı sırmalı çuka kapı perdesi ve Bezirgan Mehmed tarafından bırakılan bir elmasî Londrine çuka donluk, 22 adet elvan boyama, 10 adet şerifî makrame ve 10 adet gömleklik bez ise ispatlandıktan sonra sahiplerine geri verildi.

Ali Paşa, Edirne Sarayı'nın yanı sıra Sarıca Paşa'da bir haneye sahipti. Azlinden sonra burada bulunan eşyalara da devlet tarafından el koyuldu. Sarıca Paşa'daki eşyaları nispeten az bir yekun oluşturmaktaydı. Silahlar arasında; kını ve kabzası gergedan iki hançer, beş nakış keman, iki deste tir ve Kethüda Recep'in kendisine ait olduğunu iddia ettiği iki gümüş kılıç vardı. Bunların dışında otuz Cezayir işi ihram, on Acem kalıçesi (halı), iki Selanik keçesi, iki fağfuri hoşaf kasesi, bir direkli fağfuri yek-merdî ve iki yeni Sakız işi sancak kaydedilmişti. Ali Paşa'nın zevcesinin kendisine ait olduğunu belirttiği ayaklı sandık içindeki yirmi sekiz adet kadifeden yapılmış ve beş çift yeni Bursa yastıkları ise hanede tespit edilen son eşyalardı. Sarıca Paşa hanesinde bulunan mefruşatlar Edirne Sarayı'nda olduğu gibi odalara göre ayrılmış ve Mehterler Kethüdası Mehmed'e teslim edilmiştir.

Tablo 3. Ali Paşa'nın Sarıca Paşa Hanesinde Bulunan Mefruşat

Oda	Eşya	Miktar
Harem'deki Büyük Oda	Hilye-i Şerif	1 adet
	Frengi telli agar kadife memlû yastık	18 adet
	Kırmızı Hint işi sûzenî mak'ad	3 adet
	Suzenî sadr (baş) mak'adı	2 adet
	Acem keçesi	3 adet
	Küçük kırmızı çuka mak'ad	1 adet
	Yeşil çuka ocak perdesi	1 adet
	Tehalli Uşak seccadesi	1 adet
	Yeşil çuka kapı perdesi	2 adet
	Minder	6 adet
	Kebir divar ?	1 adet
Karşısında Olan Küçük Oda Mefruşatı	Yeni memlû Bursa yastığı	12 adet
	Kırmızı çuka saçaklı mak'ad	4 adet
	Minder	3 adet
	Selanik keçesi	2 adet
	Tehalli Uşak seccadesi	1 adet
	Yeşil çuka kapı perdesi	2 adet
	Yeşil çuka ocak paşmağı	1 adet
Dışarda Büyük Odanın Mefruşatı	Memlû Kadife Bursa yastığı	14 adet
	Saçaklı kırmızı çuka mak'ad	4 adet
	Orta Selanik keçesi	2 adet
	Minder	6 adet
	Ocak paşmağı	1 adet

Sadrazam Arabacı Ali Paşa'nın Muhallefatı (1691-1692)

	Aba kapı perdesi	2 adet
Yukarı Küçük Odada Olan Mefruşat	Eski memlû yastık Minder	4 adet 2 adet
Mabeyn Odasında Olan Mefruşat	Yastık kılıfı	16 adet

Ali Paşa'nın Edirne Sarayı ve Sarıca Paşa'daki hanesinde bulunan mehterhane eşyaları, Hassa Mehterler Kethüdası Mehmed'e verildi. Bunlar arasında; oba, sâyeban, zukak, çadır ve çerke gibi çadır ve türevi eşyalar vardı. Bunlar nakış Halep işi şemse sarı kumaş mihraplı eski, eski yemenî, iki oba, eski kiler, taşra kiler, iç ağası, eski iç ağaları Çin işi, eski küçük matbah ve eski olmak üzere dokuz adet çerke, bir Sakız işi harir sâyeban, bir kahveci matbah çadırı, on altı iç oğlan çadırı, bir eski matbah, altı eski Çin işi sade zukak idi. Mehmed'e teslim edilenlerin dışında Edirne Sarayı'nda yedi adet mehter ve altı adet sâyeban bulunmuştur.

Ali Paşa'nın muhallefat defterinde eşyaların bir kısmı *rikâb* olarak kaydedilmiş ve devlet hazinesine aktarılmıştır. En kıymetli görülen bu eşyalar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 4. Defterde Rikâb Olarak Kaydedilen Eşyalar

Eşya	Miktar
Tahta kaşık	2 adet
Mavi kutu içindeki küçük şişede 1tr-1 şâhî	1 adet
Kaknus burnu kaşık	2 adet
Küçük şişede karanfil yağı	2 adet
Küçük şişe içinde 1tr-1 Acem	1 adet
Kelâm-ı Kâdim	1 cilt
Kandilli fağfuri yek-merdî	3 adet
İçi yazılı beyaz kase	1 adet
Frenk işi siyah küçük pištahta diviti	1 adet
Beyaz fağfuri küçük kase	1 adet
Gergedan boynuzu yek-merdî	1 adet
Mineli küçük tutya tas	1 adet
Sarı diba üzerine inci işleme yer yer zümrüt ve yakut ile süslenmiş tirkeş	1 adet
Ortası tahta büyük zümrütlü etrafı on elmaslı altın sorguç	1 adet
Gergedan boynuzu yek-merdî	1 adet
Öd	1 adet
Küçük şişede 1tr-1 şâhî	2 adet
Beyaz yazılı kase	1 adet
Küçük şişede tarçın yağı	1 adet
Taşlıca fağfuri küçük tabak	1 adet
Küçük fağfuri tabak	3 adet
İçi beyaz paşa fincanı	1 adet
Çar-gül fağfuri fincan	5 adet
Yuvarlak beyaz fağfur fincan	1 adet
Dışı kırmızı fağfur yek-merdî	1 adet

Alaca fağfuri yek-merdî	2 adet
Hint bardağı	1 adet
Elmas ile süslenmiş çengel ok kuşağı	1 adet
Elmas ile süslenmiş üç bafteli ok kuşağı	1 adet
Kırmızı mineli tarafı elmas ile süslü akrep altın saat	1 adet
Altın kaplama sarrac işi altın pištahta diviti	1 adet
Öd	1174 dirhem
Fağfuri sarı küçük yek-merdî	1 adet
Küçük şişede misk	1 adet
Gergedan boynuzu gülabdan	1 adet
Hama kutnîsi	1 adet
Yeşim kabzalı tavus kuyruğu süngülük	1 adet
Gümüş kalkan asma saat	1 adet

Ali Paşa azledildikten sonra oğlu Mehmed Bey'in de mal varlığına el koyulmuştur. Mehmed Bey'in çeşitli altın ve gümüş paraları, toplamda 64.250,5 kuruşa tekabül ediyordu. Edirne Sarayı'nda ikamet ettiği odasında, hocası olduğu kütüphanede ve Sarıca Paşa'da bulunan eşyalar deftere kaydedildi. Bunlardan tarafı elmaslı mavi mineli altın akrep saat ve Çar-güşâ kapağı telli yuvarlak altın saatlerin kıymetli oldukları tahmin edilmektedir. Ayrıca bir küçük zümrüt yüzüğü ve sekiz incili tesbihi vardı. Kıymetli silahları arasında; kını ve kabzası bütün altın yakut ile süslenmiş hançer, hurda elmas ve yakut ile süslü hançer, yarma mineli ağızlığı ve kabza tepesi yakutlu hançer, yeşil mine bir zümrütlü hançer ve yemenî kabzalı altın bir bıçak bulunmuştu. Daha değersiz olan gümüş kılıçlar, has ahır gaddâreleri, yivli tüfekler, Nemçe tabancaları, bütünü gümüş topuz, gümüş zincirli bıçak, hişt, gümüş kabara tirkeş ve Mısır işi keman gibi savaş aletlerinin sayısı yirmiyi aşmaktadır.

Mehmed Bey'in yalnızca altı atı ve üç beygiri vardı. Kır, al, yağız ve çakıl dorusu olarak nitelendirilen atlar; Kapıcılar Kethüdası Ömer Ağa, Yeniçeri Ağası, Kaymakam Paşa, Kethüda Bey, Ali Paşa ve Kadızâde tarafından hediye edilmişti. Ahırda bulunan üç beygir ise Rusçuklu Mehmed Ağa, Selim Ağa ve Şerif Paşa'dan gelmişti. Mehmed Bey'in hayvanları için sahip olduğu koşum takımları arasında; altı raht, iki reşme, bir eyer, iki çift rikâb ve bir adet dizgini bulunmaktadır. Tespit edilen üst giyim eşyaları; kürk, ferace, kerrake, kaftan, kontoş, kapama, entari ve ihramlar idi. Dokuz kürkü arasında yeni samur kürk, seraser kaplı samur kürk, yeşil, kırmızı ve nakış çuka samur erkânları, kakum sof erkân ve kırmızı sof sincap serhaddiler yer almaktaydı. Ayrıca bir yeşil çuka sade kontoş, bir kırmızı sof ferace, bir kapama, iki sof kerrake, bir dibâ üst kaftanı, üç sade sırmalı entari ve Cezayir işi iki adet ihram geriye kalan üst giyim kıyafetlerini oluşturmaktaydı. Hünkârî ve köse yirmi yedi adet destarı kavuklarına sarmış, bir siyah poşu ve Cezayir işi üç fesi başına geçirmişti. Alt giyim eşyaları tespit edilememesine rağmen bunları bir adet hurda incili, sekiz kaşmir, iki Sakız işi, bir beyaz kaşmir ve bir kılbadanlı şal kuşaklar ile bağlamıştı.

Deftere kaydedilen ev eşyaları arasında; mak'ad, seccade, makrame, yastık, peşkir ve eşya muhafazası için kullanılan araç-gereçler vardı. İkamet ettiği odalarda sof, dibâ, kutni, şerit, alaca, boğası, kesme, abayi, harir, keşmir, çuka gibi yazlık ve kışlık çeşitli pamuklu ve

Sadrazam Arabacı Ali Paşa'nın Muhallefatı (1691-1692)

ipekli kumaşlar tespit edilmişti. Mor, yeşil, beyaz, kırmızı, sade, çiçekli, boyama, elvan, zerli, telli, sırmalı ve eski gibi özelliklere sahip olan kumaşların bir kısmı Acem, Şam, Halep ve Londra gibi imalat bölgeleri ile kaydedilmiştir. Eşyalarını ve çeşitli meşrubatlarını; piştahta, matara, güğüm, kese ve bohçalara koymuştu. Piştahtası sedef işi ve küçük, beş adet kesenin üçü Sakız işi, iki adet bohçasından biri kılabledanlı diğeri sade ve matarası da gümüş, taşlı ve mercan kapaklıydı. Diğer eşyaları arasında bir cilt Kelâm-ı Kadim, bir cilt Evrâd, bir palaska ve vezne, bir mukavva büyük diviti göze çarpmaktadır. Bir parça öd, iki adet itr ve iki adet anber parçasını güzel koku yaymaları için kullanıyordu.

Ali Paşa'nın azledildikten sonra oğlunun yanı sıra Kethüdası İbrahim'in de servetine el koyulmuştur. Ali Paşa'nın en önemli yardımcısı olan İbrahim, meşru ya da gayrimeşru önemli miktarda hazine ve kıymetli eşyaya sahip olmuştu. Kethüda İbrahim'in Edirne'de Yeniçeri Meydanı'nda bulunan konağında (BOA, TS.MA.d, 6906) ve İstanbul'da tespit edilen (BOA, TS.MA.e, 224/5) eşyaları arasında kıymetli süs eşyaları, silah, kıyafet ve mefruşatlar vardır. Yeniçeri Meydanı'nda bulunan konağın hazine odasında ve haremde bulunan altın ve gümüş sikkelerin değeri 53.367,5 kuruşa tekabül ediyordu. İbrahim'in İstanbul'da bulunan eşyalarını ortaya çıkarmak için Kapıcıbaşı Yusuf Ağa görevlendirildi. Görevini tamamlayan Yusuf Ağa, İbrahim'in hazinesini Edirne'ye getirdi. Yapılan araştırmalar sırasında İstanbul'da Ali Paşa'nın da bir miktar altını bulundu. Neticede İstanbul'da Ali Paşa'nın 19.471 kuruşu ve Kethüdası İbrahim'in 13.095 kuruşu tespit edildi. İbrahim'in maiyetinde bulunan mirahûr, hazinedâr ve hane kethüdası ise 2.937 kuruş değerinde altın ile yakalandı. Bahsi geçen miktarlar alındı deftere kaydedildi. Daha sonra Yeni Cami Mütevellişi Derviş'in Kethüdası Seyfullah Ağa'da olan 5.000 kuruş ve Kethüda İbrahim'in hazinedârının satılan kahvesinden elde edilen 2227,5 kuruş eklendi. Araştırmalar neticesinde ortaya çıkarılan 42.730,5 kuruş 85 kese içerisine koyuldu ve devlet hazinesine aktarıldı.

Ali Paşa, oğlu Mehmed ve Kethüda İbrahim'in el koyulan paralarının toplamı 418.762 kuruşa tekabül etmektedir. 1692 tarihinde kaydedilen bu meblağın değerinin anlaşılması için iki örnek verilebilir. Örneğin 1697'de Tuna Nehri'nde fırkata filosunda görevli 6.570 levent için 250.500 kuruş ödenek ayrılmıştı (Aslan 2023:26). 1700'de inşası planlanan altmış fırkataya ise 111.233,5 kuruş verilmesi planlanıyordu (Polat 2020:639-641). Bu durum Ali Paşa'nın hayatı boyunca kayda değer bir servet biriktirdiğini göstermektedir. Ayrıca çağdaşı ve taşra idarecisi olan Bağdat Valisi Ahmed Paşa, ardında yalnızca 20.984 kuruş bırakmıştı (Türkal 2021:219). Ali Paşa'nın sadrazam olması aradaki makasın açılmasına sebep olmuş olabilir. Ahmed Paşa'nın mütevazi bir hayat sürdürmesi ve Ali Paşa'nın rüşvet yolu ile kazanç sağlaması da ihtimal dahilindedir. Yaklaşık yarım yüzyıl sonra başka bir taşra idarecisi olan Rakka Valisi Ahmed Paşa'nın muhallefatında ise 663.682 kuruş gibi yüksek bir meblağ tespit edilmiştir (Gökpınar 2020:152). Aradan geçen yıllarda enflasyona bağlı olarak paranın değeri düşmüştür. Buna rağmen taşra idarecilerinin de belirli bir servet edinebildiği anlaşılmaktadır. Neticede Ali Paşa'nın müsadere edilen eşyaları ve hazineye aktarılan paraları, yeni Sadrazam Hacı Ali Paşa tarafından 30 Haziran 1692'de gerçekleştirilen Avusturya seferinin masraflarını karşılamak için kullanılmıştır (Özcan 1996: 440).

Sonuç

Ali Paşa, Osmanlı Devleti'nin kalemiye, seyfiye ve ilmiye sınıflarının her birinde görev yapmıştır. 1691'de en üst idari makam olan sadrazamlığa yükselmiştir. Yaklaşık yedi aylık memuriyeti sırasında haklı veya haksız birçok devlet görevlisinin azlinden ve mallarının müsadere edilmesinden sorumlu tutulmuştur. Çağdaş yazarlar tarafından sert eleştirilere maruz kalmış ve olumsuz vasıflar ile anılmıştır. Ali Paşa, azlettirdiği memurları araba ile sürgüne göndermesinden dolayı "Arabacı" lakabı ile literatürde kendisine yer edinmiştir. Avusturya seferine gitmemesi, entrikalar ile meşgul olması ve darüssaade ağası ile husumeti neticesinde sadrazamlıktan uzaklaştırılmıştır. Böylece kendi gönderdiği arabaya bindirilmiş ve Gelibolu'ya sürgün edilmiştir. Azlinden sonra mal varlığına devlet tarafından el koyulmuştur, bu karardan oğlu Mehmed ve kethüdası İbrahim de etkilenmiştir. Edirne'de bir sarayı ve Sarıca Paşa'da konağı dışında menkulü bulunmamaktadır. Herhangi bir borcu veya alacağı olmadığı, vakıf bir eser inşa ettirmediği görülmektedir. Devlet, azlinden sonra kendisi, oğlu ve kethüdasından toplamda 418.672 kuruşu hazineye aktarmıştır. Bu para, 1692 Avusturya seferi masraflarına kullanılmıştır. Ali Paşa'nın eşyaları arasından kıymetli görülenler hazineye alınırken, değersiz bulunanlar müzayede edilmiştir. Statüsü gereği değerli taşlarla bezenmiş süs ve ziynet eşyaları, cariye ve köleleri, silah, yük ve binek hayvanları, koşum takımları güzel koku ürünleri, giyim, mutfak ve ev eşyalarına sahiptir. Araştırmalar doğrultusunda oğlu Mehmed'in hayatında nispeten mütevazı bir servet sahibi olduğu görülmüştür. Fakat kethüdası İbrahim bu süreçte önemli gelir elde etmiştir. Çeşitli mücevherlerle süslenmiş ziynet eşyaları, silah, giysi, değerli kumaş, mutfak ve ev eşyalarına sahip olan İbrahim'in, servetini Ali Paşa ile kurmuş olduğu iletişim ağı ile kazandığı anlaşılmaktadır. Sadrazamlıktan azledilen ve mal varlığına el koyulan Ali Paşa, önce Rodos Kalesi'ne hapsedilmiş, 1693'te görevine dönmek istediği hakkında çıkarılan söylentiler üzerine yaklaşık 73 yaşında idam edilmiştir.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS. MA. d.): Defter no.: 2632; 6906.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS. MA. e.): Dosya no.: 224, Gömlek no.: 5.

İbnülemin Dahiliye (İE. DH.): Dosya no.: 22, Gömlek no.: 2017.

2. Araştırma ve İnceleme Eserler

Atasoy, Nurhan. 2020. "Kaftan". ss. 709-710 içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. EK-1. Ankara: TDV Yayınları.

Aslan, Seyfullah. 2023. "1697 Seferinde Tuna Donanması'nın Operasyonel Masrafları". *Istranca Tarih Araştırmaları Dergisi* 2(1). 21-40.

Cezar, Yavuz. 1977. "Bir Âyanın Muhallefatı Havza ve Köprü Kazaları Âyanı Kör İsmail-oğlu Hüseyin (müsadere olayı ve terekenin incelenmesi)". *Belleten* XLI. 41-78.

Sadrazam Arabacı Ali Paşa'nın Muhallefatı (1691-1692)

- Dağlı, Barış. 2021. "Kelime Kazanımı Üzerine Bir Araştırma (kıyafet ve kumaş adları örneği)". Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demirel, Ömer. 1990. "1700-1730 Tarihlerinde Ankara'da Ailenin Niceliksel Yapısı". *Belleten* 54(211). 945-962.
- Genç, Reşat. 1997. "Türk İnanışları ile Millî Geleneklerinde Renkler ve Sarı-Kırmızı-Yeşil". *Erdem* 9(27). 1075-1100.
- Gökbilgin, Mustafa Tayyib. "Edirne". ss. 425-431 içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 10. İstanbul: TDV Yayınları.
- Gökdoğan, Melek Dosay, Demir, Remzi, Unat Yavuz. 2023. *Osmanlılar'da Bilim ve Teknoloji*. C. 1. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Gürsu, Nevber. 2002. "Kumaş". ss. 367-370 içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 26. Ankara: TDV Yayınları.
- Öğün, Tuncay. 2006. "Müsâdere". ss. 67-68 içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 32. İstanbul: TDV Yayınları.
- Özcan, Abdülkadir. 1989. "Arabacı Ali Paşa". ss. 424 içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 2. İstanbul: TDV Yayınları.
- Özcan, Abdülkadir. 1996. "Hacı Ali Paşa". ss. 440 içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 14. İstanbul: TDV Yayınları.
- Özcan, Tahsin. 2020. "Muhallefât". ss. 405-406 içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 30. Ankara: TDV Yayınları.
- Özger, Yunus. 2007. "Trabzon Valisi Hazinedârzâde Süleyman Paşa'nın Muhallefâtı". *Karadeniz İncelemeleri Dergisi* 1(2). 93-122.
- Karaca, Filiz. 1998. "Hil'at". ss. 25-27 içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 18. İstanbul: TDV Yayınları.
- Kıraç, Alper Kağan. 2025. "Osmanlı Sultanlarının Odun Tedarikçileri: Odun Eminliği Üzerine Bazı Mülâhazalar". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26(2), 491-509.
- Pakalın, Mehmet Zeki. 1993. *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Parlatır, İsmail. 2006. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Polat, Serkan. 2015. "Çapanoğlu Ahmed Paşa'nın Muhallefâtı". *Tarih Okulu Dergisi* 24. 85-120.
- Polat, Süleyman. 2020. "Osmanlı Devleti'nde Yeteri Kadar Bilinmeyen Bir Proje: Abdurrahman Ağa'nın 1700 (H.1111) Tarihli Gemi İnşa Faaliyeti ve Bazı Değerlendirmeler". *Belleten* 84(300). 623-665.
- Sâmi, Şemseddin. 1317. *Kâmûs-ı Türki I-II*, İstanbul: İkdâm Matbaası.
- Süreyya, Mehmed. 2018. *Sicill-i Osmanî 1*. Haz. Nuri Akbayar. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Şeyhî, Mehmed Efendi. 2018. *Vekâyi' u'l-Fuzalâ 3*. Haz. Ramazan Ekinci. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Tâib, Osmanzâde Ahmed. 1271. *Hadîkatü'l-Vüzerâ*. TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/1fd2bdc0-5011-4617-b74f-b9c9e428685f>.

- Tomar, Cengiz. 2006. "Müsâdere". ss. 65-67 içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 32. İstanbul: TDV Yayınları.
- Türkal, Karaçay Merve. 2021. "Bağdat Valisi Ahmed Paşa'nın Muhallefatı (1692-1694)". *Selçuk Türkiyat* 52. 213-237.
- Türkal, Karaçay Nazire. 2012. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. 1998. *Osmanlı Tarihi* 3. C. 2. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. 2023. *Osmanlı Tarihi*. C. 3, 1. Kısım. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yardımcı, Mehmet Emin. 2016. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Özel Teşebbüslere Sağlanan Devlet Destekleri: Karamürsel Çuka, Şayak ve Fes Fabrikası Örneği". *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 12. 410-418.
- Yolalıcı, Mehmet Emin. 1987. *Samsun Eşrafından Hazinedârzâde Es-Seyyid Abdullah Paşa'nın Terekesi*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları.

Ekler:

Ek-1: Arabacı Ali Paşa'nın Edirne Sarayı'nda Tahrir Edilen Muhallefatı
(BOA. TS.MA.d, 2632)

Sadrazam Arabacı Ali Paşa'nın Muhallefatı (1691-1692)

Ek-2: Arabacı Ali Paşa'nın Maiyetinde Bulunan Eşyaları
(BOA. TS.MA.d, 2632)

Alper Kağan KIRAÇ

Ek:3- Arabacı Ali Paşa'nın Kethüdası İbrahim'in Edirne'de Bulunan Muhallefatı
(BOA. TS.MA.d, 6906)

Sadrazam Arabacı Ali Paşa'nın Muhallefatı (1691-1692)

Ek:4-Arabacı Ali Paşa'nın Kethüdası İbrahim'in İstanbul'da Bulunan Muhallefatı
(BOA. TS.MA.e, 224/5)

